

Asia: VN/5468/2020-TEM-105

Kaupan toimialan tulevaisuusselonteko

Lausunnonantajan lausunto

Lausunnot lukuun 1. Selonteon tausta, tarkoitus ja laatiminen

Teknisen Kaupan Liiton mielestä Kaupan toimialan tulevaisuusselontekoa tulisi nimittää Kuluttajakaupan tai Vähittäiskaupan toimialan tulevaisuusselonteoksi, koska Kaupan toimiala käsittää myös laajan ja merkittävän yritysten välisen (eli B2B) kaupan. Itse otsikko antaa siis selonteosta väärän kuvan.

Kaupan tulevaisuusselonteko on tärkeä ja tarpeellinen, sillä toimiala käy parhaillaan läpi merkittävää rakennemuutosta.

Digitalisaatio, ilmastonmuutoksen estäminen ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen sekä koronapandemia ja Venäjän hyökkäyssodan vaikutukset muovaavat kaupan toimialaa sekä alan yritysten muuttuvaa toimintaympäristöä. Kuten selonteossa todetaan, käynnissä olevaa ja tulevaa kehityskulkua vasten suomalaisen kaupan uudistuminen ja globaalin kilpailun tahdissa pysyminen ei ole vaihtoehto, vaan elinehto, jotta suomalainen kaupan toimiala menestyy kilpailussa kansallisesti sekä kansainvälisesti. Tämä koskee yhtä lailla kuluttajakauppaa kuin yritysten välistä kauppaakin.

Selonteon tavoite on tuottaa poliittisen päätöksenteon tueksi kaupan alan tilanne-, muutos- ja tulevaisuuskuva sekä esittää toimialalle kehittämisehdotuksia tulevalle kymmenelle vuodelle. Selonteon valmistelu on toteutettu luonnosvaiheeseen järjestelmällisesti virkamiestyönä huomioiden parlamentaarisen seurantaryhmän ja sidosryhmien toiveet. Valmistelun loppuvaiheessa poliittisessa käsittelyssä on muutettu pitkän valmisteluvaiheen aikana tehtyjä kirjauksia aiempaa yleisemmiksi, mikä vesittää merkittävästi selonteon kehittämisehdotuksia.

Lausunnot lukuun 2. Kaupan toimialan tilanne- ja muutoskuva

Teknisen Kaupan Liitto korostaa, että toimialan tilannetta ja muutoskuvaa koskevassa osiossa (2.2.) tulisi huomioida vahvemmin verkkokaupan kautta ja kilpailun kiristymisen myötä tuleva kaupan kilpailuympäristön voimakas muutos. Verkossa suomalaiset kaupat, niin kivijalkaliikkeet kuin verkkokaupat, kilpailevat ulkomaisten, niin eurooppalaisten kuin EU:n ulkopuolisten verkkokauppojen kanssa.

Koropanpandemian vaikutuksissa tulisi huomioida myös pandemian aiheuttamat tuotesaatavuushaasteet, jotka jatkuvat edelleen. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan pahentaa edelleen välillisesti tuotteiden saatavuusongelmia ja nostaa niiden hintoja.

Lausunnot lukuun 3. Kuluttajakäyttäytyminen ja asiakaslähtöisyys

Osion kehittämisehdotuksia voisi olla enemmän. Avoimen datan ja luottamuksen ohella on tärkeää jatkaa pyrkimyksiä kuluttajansuojan harmonisointiin EU-tasolla, jotta sisämarkkinat toimivat aidosti saumattomasti myös tavaroiden ja palveluiden myyjien näkövinkkelistä, ei pelkästään kuluttajien. Isot toimijat pärjäävät myös pirstaleisen sääntelyn kanssa pieniä paremmin, mikä syö kasvun mahdollisuuksia pienemmiltä yrityksiltä. Kuluttajansuojan harmonisointi siis parantaa Suomesta ponnistavien yritysten mahdollisuuksia menestyä digi- ja omnikanavakaupassa.

Lausunnot lukuun 4. Kaupan alan työllisyys, osaaminen ja koulutus

Teknisen Kaupan Liitto toteaa, että selonteossa on koulutus- ja osaamisasiat hyvin esillä.

Teknisen Kaupan Liitto korostaa, että työ kilpailee sosiaaliturvan kanssa myös kaupan alalla. Kannustinloukut vaikuttavat työvoiman saatavuuteen. Esimerkiksi asumistuen ja työttömyystuen loukut voivat tehdä työn vastaanottamisen yksinkertaisesti kannattamattomaksi. Tämä on yksi kohtaanto-ongelman juurisyistä.

Kaupan alan koulutuksen kehittämisen osalta (4.3.) korostamme, että uraohjaukseen on panostettava työuran aikaisen ohjauksen lisäksi myös kaikilla koulutusasteilla. Opintojen aikaisen tulevaisuuden tarpeet huomioivan ohjauksen tulee myös korostaa nuorten taitoja sanoittaa ja tunnistaa omaa osaamistaan ja vahvuuksiaan, jotta nuoret kykenevät tekemään omaa osaamistaan ja vahvuuksiaan huomioivaa tulevaisuussuunnittelua.

Kaupan alan koulutuksen kehittämisessä tulee korostaa yritysten ja oppilaitosten välistä yhteistyötä. Tiivis yhteistyö mahdollistaa muuttuvan työelämän osaamistarpeisiin vastaamisen oppilaitoksissa. Aidosti työelämän tarpeisiin räätälöidyt kokonaisuudet ja koulutukset auttavat yrityksiä saamaan tulevaisuuden osaamistarpeisiin vastaavia uusia työntekijöitä, mutta myös kehittämään työntekijöiden osaamista työuran aikana.

Selonteossa nousee esille korkeakoulutuksen uudistaminen kaupan alan tarpeisiin vastaten. Kaupan alan yritykset ovat tunnistaneet digitaalisen kaupan osaamisen merkityksen. Digitaalisen kaupan osaamista tarvitaan tulevaisuudessa, jonka vuoksi opetuksen jatkuvuus ja saatavuus on varmistettava niin yliopisto- kuin ammattikorkeakoulutasolla.

Suuri pula nyt ja tulevaisuudessa kohdistuu ammatillisen koulutuksen saaneisiin osajiin. Tämä monesti unohdetaan. Teknisessä kaupassa ja kuluttajakaupan jälkimarkkinapalveluissa tämä näkyy muun muassa asentajien, koneistajien ja mekaanikkojen puutteena. Kaikki nuoret eivät halua opiskella teoriaa useita vuosia, vaan oppia tekemään asioita enemmän käsillään ja käytännön läheisesti – ja päästä nopeammin sisään työelämään.

Ammatillinen osaaminen ja ammatillisen opetuksen arvostuksen nostaminen korkeammalle tasolle yhteiskunnassamme on ensimmäinen askel, joka tulee tehdä. Maahanmuuttajien kouluttamiseen pitää osoittaa huomiota aiempaa enemmän: heidän kotouttamiseensa tarvitaan resursseja, ja ammatillista koulutusta pitää olla tarjolla laajemmin englannin kielellä. Lisäksi koulutuskokonaisuuksia tulee räätälöidä sopimaan tehokkaammin maahanmuuttajien ohella myös muille alanvaihtajille. Tämä koskee myös koulupudokkaita eli 16–18-vuotiaita oppivelvollisia.

Selonteossa kiinnitetään ansiokkaasti huomiota toimialan digitaalisiin kehittämistarpeisiin ja toimialan TKI- intensiteetin nostamista koskeva kehittämis ehdotus on erittäin tärkeä ja tervetullut. Korostamme, että myös julkisten TKI-rakenteiden ja julkisesti rahoitettujen yrityspalveluiden tulisi paremmin tukea toimialan kehittämistyötä.

Lausunnot lukuun 5. Kauppa osana alueiden elinvoimaisuutta ja huoltovarmuutta

Liiketoimintamallien kehittäminen edellyttää investointeja, kuten investointeja latauspisteisiin ja biopolttoaineiden jakeluinfrastruktuuriin.

Kansallisen energiaomavaraisuuden ja huoltovarmuuden parantamiseksi tulisi lisätä tukea uusiutuvan energian tuotantoon kuten aurinkovoimaloiden asentamiseen kaupan myymälä- ja varastorakennusten katoille.

Kaupan toimitusketjujen häiriöt alkoivat vuoden 2020 kesän jälkeen ja pahenivat edelleen viime vuonna, kun odotettua nopeammassa koronaepidemässä kysyntä ylitti tarjonnan useilla tuote- ja palvelualueilla. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan ja sen mukanaan tuomat saatavuushaasteet tulevat jatkamaan ja voimistamaan häiriötä toimitusketjuissa. Huoltovarmuuskeskus koordinoi yhdessä yrityselämän, kolmannen sektorin ja viranomastahojen kanssa sitä, että myös kriisitilanteissa yhteiskunta toimii ja elämä jatkuu mahdollisimman häiriöttä. Tarvitsemme tämän lisäksi markkinaehtoista huoltovarmuutta eli toimitusketjujen varastotasojen selvää nostamista. Tämä tarkoittaa kaupan toimitusketjuissa tuotteiden määrien kasvattamista, samaan aikaan kun inflaatio nostaa tuotteiden hintoja. Kun inflaatio nostaa nopeasti korkotasoa, merkitsee tämä kokonaisuutena käyttöpääoman voimakasta lisästarvetta. Käyttöpääomarahoituksen saaminen tulee olemaan haaste monelle kaupan yritykselle jatkossa. Yksi ratkaisu tähän olisi vuonna 1993 poistuneen varastovarauksen ottaminen käyttöön.

Lausunnot lukuun 6. Digitalisaatio kaupan alan uudistajana ja globaali-kauppa

Selonteossa on ansiokkaasti kartoitettu kaupan toimintaa ja asiakaskokemusta muovaavia uusia digitaalisia teknologiota sekä kehittämissuunnitelmissa (mm. 14, 15, 16) huomioitu näiden teknologioiden hyödyntämiseen liittyvät TKI-panostus- ja osaamistarpeet. Digisiirtymässä on kyse vahvasti koko toimialan tulevaisuudesta.

Alustatalouden ja globaalien markkinapaikkojen osalta keskeistä kaupan alan yrityksille on, että sääntely on mahdollistavaa ja EU-tasolla harmonisoitua. Näin suomalaisella verkkokaupalla on parhaat mahdolliset edellytykset kansainvälistyä. Kilpailu kansainvälisten markkinapaikkojen kanssa kiristyy, kun kuluttajien ostovoima heikkenee voimakkaasti kohonneen energian ja ruoan hintojen myötä.

Lausunnot lukuun 7. Kestävä kauppa, ilmastonmuutos ja yritys-vastuu

Selonteossa on esitelty kiitettävästi kaupan alaa kohdistuvaa uutta ja runsaslukuista ympäristö- ja vastuullisuussääntelyä, ja sääntelyyn liittyvät haasteet on tunnistettu myös johtopäätöksissä ja kehittämissuunnitelmissa. Teknisen Kaupan Liitto korostaa, että alan suurilla toimijoilla on edellytykset vastata kasvaviin velvoitteisiin (esim. työkalujen tarjoaminen oman käytön ja kulutuksen mittaamiseen ja vähentämiseen, s. 90), mutta erityisesti pk-yrityksille tämä on haastavaa. Yli 90 prosenttia kaupan alan yrityksistä on alle 10 työntekijän pienyrityksiä. Monimutkaisissa ja pitkissä hankintaketjuissa tiedon saanti on kuitenkin yhtä haastavaa kaikille yrityksille riippumatta sen koosta ja pienen yrityksen liiketoiminnalla saattaa olla kokoansa suurempi vaikutus toimintaympäristöönsä.

Pk-yritysten vastuullisuustyön erityistarpeet ovat kiitettävästi tunnistettu (johtopäätös 14.), mutta teemaa koskevat kehittämissuunnitelmat (20. ja 21.) jäävät kovin yleisluontoiseksi. Kaupan alan yritykset, erityisesti pk-yritykset, tarvitsevat ympäristö- ja vastuullisuussääntelystä konkreettista neuvontaa, aihealuetta tuntevia osaajia sekä tukea TKI-kehitystyöhön vastuullisuuden muuttamiseksi kilpailueduksi. Näiden näkökohtien huomioiminen toisi konkreettisia kehittämissuunnitelmia.

Kehittämissuunnitelman 23 osalta Teknisen Kaupan Liitto korostaa tarvetta saada tuotteen hiilijalanjäljen mittaamiseen kansainvälinen standardi, jotta koko arvo- ja toimitusketjun toimijat mittaavat ja raportoivat tuotteen ilmastovaikutuksista yhdenmukaisesti, ja jotta tieto voi kulkea lopulta kuluttajalle läpi ketjun. Standardin edistämien olisi tarpeen kirjata selkeämmin kehittämissuunnitelmaan.

Muita osiota koskevia huomioita ovat:

- Kaupan sijoittumisen osalta (s. 92) tulisi huomioida henkilöliikenteen murros, sähköautoilla kuluttajat voivat tavoittaa kaupat keskusta-alueen ulkopuolella kestävästi.

- Selonteossa käytetään termiä ekosuunnitteludirektiivi (s. 93). Komissio esittää sen tilalle asetusta, joten termi tulisi päivittää vastaamaan nykytilaa.

Kaupan kiinteistöjen laajojen kattojen ja maa-alueiden potentiaalin valjastaminen aurinkosähkön tuottajiksi vahvistaisi ilmastonmuutoksen vastaista taistelua. Uusiutuvan sähköntuotannon investointeja rajoittaa kuitenkin Suomessa kansallisesti päätetty matala sähkönpientuottajan verovelvollisuusraja. Myös kaupan kiinteistöjen merkittävä hukkalämpöpotentiaali on pääsääntöisesti hyödyntämättä.

Sähköverovelvollisuudesta on tällä hetkellä vapautettu yli 100 kVA:n nimellistehoiset, mutta enintään 800 000 kWh vuodessa tuottavat pienvoimalaitokset. Vuosituotantoraja tulee nostaa uusiutuvan energian osalta 2 000 MWh:iin, jotta yksittäiset pienvoimalaitokset voivat maksimoida tuotantopotentiaalinsa.

Lausunnot lukuun 8. Markkinoiden toimivuus ja kilpailullisuus sekä markkinoiden välinen sääntely

Globaalit markkinat

Verkkokaupan kilpailuosiossa (8.1.1) on kiitettävästi nostettu esille EU:n ulkopuolisen verkkokaupan saama kilpailuetu. Teknisen Kaupan Liitto korostaa tasapuolisten kilpailuolosuhteiden merkitystä alan kilpailukykyisen kehityksen kannalta. Osiossa voisi myös huomioida EU:n ulkopuolisen etäkaupan vääristävän kilpailua, sillä EU:n ulkopuoliset toimijat välttyvät kierrätysmaksuista, kuten asia on huomioitu kiertotaloutta käsittelevässä osiossa (s. 95).

Tullausrajaa koskevaa kirjausta on tarve päivittää vastaamaan nykytilaa. 150 euroon tullivapausrajan osalta komission tilaaman tuoreen raportin ("Wise Persons Group on the Reform of the EU Customs Union") suosituksissa mainitaan vähäarvoisten maahantuontien 150 euron tullivapausrajan poistaminen. Lisäksi DG TAXUD on perustanut työryhmän käymään läpi EU:n tulliuunionin tulevaisuutta. Työryhmän pöydällä on verkkokauppakysymykset ja 150 euron tullausraja.

Teknisen Kaupan Liitto toteaa, että kehittämis ehdotukset 25.–27. ovat kannatettavia, vaikka ne eivät ole kovin yksityiskohtaisia. Kehittämis ehdotuksessa 26. tulisi mainita myös 150 euron tullivapausrajan poisto toimenä, joita tulisi Suomen edistää.

Sisämarkkinat

Sisämarkkinoita käsittelevässä osiossa (8.1.2) käsitellään EU-lainsäädännön tehokkaan ja läpinäkyvän täytäntöönpanon, soveltamisen ja valvonnan tärkeyttä. Teknisen Kaupan Liitto korostaa, että erityistä huomiota tulee kohdistaa täytäntöönpanon yhdenmukaisuuteen ja kansallisen ylisääntelyn välttämiseen. Teemaa koskeva kehittämis ehdotus 28. on kannatettava, ja vastuuministeriön tulisi ottaa kaupan alan keskeiset järjestöt mukaan valmisteluun.

Kaavoitus ja maankäyttö

Selonteossa todetaan (s. 110), että nykyistä nopeampia kaavoitusprosesseja tulisi arvioida ja erilaisia keinoja on hyvä kartoittaa, kuten harkitsemalla sitovien ja/tai tavoitteellisten määräaikojen asettamista sekä varmistamalla, että maanomistajalla on käytännössä toteutuva aloiteoikeus yksityiskohtaisessa kaavoituksessa. Teknisen Kaupan Liitto katsoo, ettei tämä kirjaus ole riittävä. Kaavoituksen sujuvoittamiseen ja määräaikoihin tulee määrätietoisesti tähdätä, sillä kaavoituksella on mahdollista vaikuttaa kansallisesti investointien toteutumiseen.

Lakiin tulisi kirjata kunnan jäsenelle aloiteoikeus asemakaavan laatimiseksi määräaikoineen, sekä maanomistajalle kunnan hyväksyessä oikeus laatia asemakaavan muutosehdotuksia omalla alueellaan ja määräaika asian käsittelylle. Näin taattaisiin tasapuolinen ja oikeudenmukainen menettely maanomistajille kaikissa kunnissa. Ilman lakiin kirjattua menettelyä kuntien käytännöt asiassa vaihtelevat suuresti, eikä tehtyihin aloitteisiin välttämättä edes vastata. Päätöksenteko säilyisi jatkossakin kunnan käsissä, eikä kunnan kaavamonopolia ole tarkoitus heikentää. Sen sijaan kunta voisi hyötyä lisäresursseista ja pykälä mahdollistaisi hankelähtöisen, maanomistajan tarpeet huomioivan kaavoituksen kaikissa kunnissa.

Kehittämisehdotus 30, tulisi sisältää selkeä tavoite kaavoitusprosessien sujuvoittamisesta määräaikoineen. Maininta maanomistajan aloiteoikeudesta ei myöskään riitä. Tarvitaan sekä kunnan jäsenelle lakiin kirjattu aloiteoikeus asemakaavan laatimiseksi määräaikoineen että lisäksi maanomistajalle lakiin kirjattu oikeus kunnan hyväksyessä laatia asemakaavan muutosehdotuksia omalla alueellaan.

Kehittämisehdotus 32 "Vaikutetaan lainsäädäntöön ja ohjeistukseen siten, että lisätään laadultaan ja määrältään riittävää tonttitarjontaa, mikä mahdollistaa myös uusien kaupan alan toimijoiden tulon markkinoille, sekä tukee kauppaa toimintaympäristön muutoksissa." on kannatettava. Riittävä tonttitarjonta on edellytys sille, että kauppa voi investoida ja mahdollistaa kilpailun.

Muita huomioita

Kaupan sähköveroä koskevassa osiossa olisi tarpeen mainita, että alempi sähkövero on keskeinen toimi myös Kaupan toimialan vähähiilisyystiekartassa.

Yrittäjyyden edistämistä koskevasta osiosta käy ilmi, että Business Finlandin rahoitus kaupan alalle oli vuonna 2019 yhteensä 21 miljoonaa euroa, mutta koronavuosina rahoitus on ollut tätä merkittävästi korkeampaa. TKL katsoo, että Business Finlandin Suomen eniten työllistävälle toimialalle osoittamat kehittämisvarat ovat hyvin vähäiset, varsinkin kun ottaa huomioon toimialan murroksen ja tarpeen kehittää toimintojaan digivihreässä siirtymässä. Yrittäjyyden toimintaympäristöä koskevassa kehittämisessä (37.) tulisivat esitetyn selvityksen lisäksi todeta tarve toimeenpanna selvityksen perusteella syntyneet toimeenpanoehdotukset myös käytäntöön sekä varmistaa, että julkiset yrityspalvelut ja niiden rahoitusinstrumentit soveltuvat kaupan toimialalle.

Lausunnot lukuun 9. Yhteenveto kehittämisestä

Teknisen Kaupan Liitto lämpimästi kannattaa Kehittämisestä 39:ää, jossa perustetaan kaupan toimialan rakennemuutoksen neuvottelukunta työ- ja elinkeinoministeriöön.

1. Kansallinen kehittämisestä: luodaan uusia ja kehitetään voimassa olevia kansallisia järjestelmiä, toimintamalleja ja säännöksiä edistämään kaupan alan uudistumista sekä kasvukykyä (painopistealue 1)

-

2. Resursointi: vauhditetaan kaupan alan uudistumista, kasvua ja kansainvälistymistä TKI-panoksilla ja ohjelmatyöllä (painopistealue 2)

-

3. Kansainvälinen vaikuttamistyö: vaikutetaan kansainvälisesti EU-tasolla ja EU-alueen ulkopuolella kaupan alaa koskeviin sisältöihin/asioihin (painopistealue 3)

-

Kaupan alan visio vuonna 2032

-

Kaupan alan skenaariot vuonna 2032

Yleisesti kaikissa skenaarioissa tulisi huomioida osaajapula, joka voi olla yksi merkittävä toimialan kehittämisen este, oli kyse sitten osaavista asiakaspalveluista, digikehittäjistä tai kaupan logistisissa tehtävistä toimivista henkilöistä.

10 a. Ekosysteemisesti uudistunut kansainvälisesti kilpailukykyinen kauppa -skenaario

-

10 b. Kilpailuhaitan kokenut kauppa -skenaario

-

10 c. Kilpailukyvyn menettänyt kauppa -skenaario

-

11. Muut mahdolliset palautteet ja kommentit

-

Uitto Raimo
Teknisen Kaupan Liitto ry